

فصل ششم

شکوفایی استان سمنان

پس از پیروزی شکوهمند انقلاب اسلامی

درس ۱۴ دستاوردهای انقلاب اسلامی

استان سمنان علی‌رغم مجاورت با تهران و برخورداری از توان‌های قابل‌ملاحظه تا قبل از پیروزی انقلاب اسلامی، در زمینه‌های مختلف از جمله فرهنگی و آموزشی، کشاورزی، صنایع و معادن، انرژی و... از استان‌های کم‌برخوردار به حساب می‌آمد. خوشبختانه بعد از پیروزی انقلاب اسلامی ایران، با توجه به قابلیت‌های متعدد طبیعی و انسانی مورد توجه قرار گرفت که پس از گذشت ۳۰ سال از انقلاب به برخی از این دستاوردها در چند بخش به‌طور خلاصه اشاره می‌شود.

- توسعه کشاورزی
- توسعه اقتصادی و صنعت
- توسعه آموزش
- توسعه گردشگری
- ارتقای سطح رفاه اجتماعی و فرهنگی

برای مطالعه

توسعه کشاورزی

با ادغام جهادسازندگی و کشاورزی در تاریخ ۱۴/۱۰/۱۳۷۹ نهاد جهاد کشاورزی توانسته است در بخش راه و توسعه کشاورزی، آبرسانی، برق‌رسانی و... به ویژه پشتیبانی در روستاهای محروم تلاش فراوان داشته باشد. این

نهاد در طول جنگ تحمیلی با ساختن پل‌ها، معابر، سدها، خاکریزها، فرودگاه، اورژانس، کانال و بیمارستان صحرائی و... خدمات ارزنده‌ای را ارائه داده است. در مقایسه سال ۱۳۵۷ با رقمی معادل ۴۲۱۴۲۶ تن محصولات زراعی و باغی در سال ۱۳۸۷ با استفاده از فناوری‌های روز دنیا و بهره‌گیری از شیوه‌های جدید آبیاری به بیش از ۱۳۰۰۰۰۰ تن رسیده است. از دیگر توفیقات کشاورزی استان می‌توان به تولیدات

شکل ۱-۶- پرورش دام به روش علمی در استان

گلخانه‌ای و پرورش آبزیان اشاره کرد. تا قبل از پیروزی انقلاب اسلامی هیچ گونه صادرات کشاورزی از استان به عمل نمی‌آمد، در حالی که هم اکنون ۵ میلیون دلار حاصل تلاش کشاورزی استان است. جهاد کشاورزی در بخش دام و طیور با ۲/۲ میلیون واحد دام و با تولید ۳/۳ درصد گوشت قرمز و ۳/۲ درصد گوشت سفید کشور مشغول فعالیت است.

توسعه اقتصادی و صنعت

معادن: استان سمنان از نظر تنوع کانی‌ها و تعداد معادن و میزان صادرات آن یکی از قطب‌های مهم کشور به حساب می‌آید.

استان سمنان در حال حاضر رتبه اول تولید نمک، گچ، سیلیستن و زئولیت، رتبه دوم تولید سولفات سدیم و رتبه سوم از نظر کرومیت را دارد.

قابل ذکر است که بیش از ۳۰ درصد گچ کشور و به عبارتی ۴ درصد گچ جهان از استان سمنان تأمین می‌شود.

میزان استخراج معادن در حال حاضر	میزان استخراج معادن در ابتدای انقلاب اسلامی
۱۵۰۰۰۰۰۰	۷۷۹۰۰۰

صنایع: از آنجا که استان سمنان به دلیل مجاورت با استان تهران و بازار بزرگ مصرف کشور و همچنین به علت محدودیت استقرار صنایع در شعاع ۱۲۰ کیلومتری تهران علاقه‌مندان زیادی را جهت فعالیت‌های صنعتی و تولیدی به خود جذب کرده و از طرفی امکانات زیر بنایی باعث رشد روز افزون واحدهای صنعتی، تولیدی و خدماتی شده است.

شکل ۲-۶- نمایی از کارخانه فولاد شاهرود

لذا سازمان حفاظت محیط زیست در راستای اصل ۵۰ قانون اساسی توصیه به تجهیز کلیه صنایع به سیستم تصفیه هوا و فاضلاب کرده است و این در حالی است که تا قبل از انقلاب اسلامی، واحدهای صنعتی دارای این تجهیزات محدود بوده‌اند و هم اکنون توسعه واحدهای صنعتی و تولیدی استان از جایگاه بسیار خوبی در کشور برخوردار است.

تا قبل از سال ۵۷ تعداد ۲۷ واحد صنعتی در استان فعال بوده‌اند و در حال حاضر تعداد ۱۰ شهرک صنعتی، ۱۴ ناحیه صنعتی و ۱۵۳۲ واحد فعال در استان وجود دارد.

شکل ۳-۶- نمایی از شهرک‌های صنعتی استان سمنان

حمل و نقل: تا قبل از پیروزی انقلاب اسلامی ایران، استان سمنان به عنوان یکی از نقاط محروم در بخش راه‌سازی به‌شمار می‌آمد به شکلی که اکثر راه‌های موجود فاقد مشخصات فنی و تک‌بانه بوده و روستاها نیز فاقد مسیر مناسب بوده‌اند.

آنچه در زمینه راه قابل ذکر است برخی پروژه‌های عظیم در دست ساخت و یا پایان یافته است که از آن جمله ارتقای فنی جاده دامغان به اصفهان که استان را به عنوان دالان شمال به جنوب مطرح کرده و تا بندر امیرآباد در شهرستان بهشهر استان مازندران ادامه می‌یابد. همچنین مطالعه طرح بزرگراه امام رضا (ع) که ۵۶۰ کیلومتر آن در استان سمنان قرار دارد و احداث راه اصلی شاهرود به آزادشهر و اتمام مسیر سمنان به ساری از طریق کیاسر را می‌توان ذکر کرد.

در زمینه حمل و نقل ریلی نیز با دو خطه شدن مسیر استان ظرفیت آن به بیش از ۵۴۸ درصد افزایش یافته است.

انرژی

گاز: در سال‌های پس از پیروزی انقلاب اسلامی یکی دیگر از دستاوردهای مهم، استفاده از گاز طبیعی است. که توسط متخصصان کشورمان به بهره‌برداری رسیده است. در سال ۱۳۶۹ اولین شهر استان از نعمت گاز برخوردار شد و با تأسیس شرکت گاز هم اکنون بخش عظیمی از شهرها و روستاهای استان از این نعمت خدادادی بهره‌مند شده‌اند.

فراورده‌های نفتی: استان سمنان تا سال ۱۳۵۷ تنها قادر به ذخیره سازی ۳۱ میلیون لیتر بوده است، در حالی که با تلاش‌های انجام گرفته در حال حاضر این امکان به ۱۰۶ میلیون لیتر رسیده است.

برق: در بخش برق اقدامات چشمگیری نسبت به سال‌های آغازین انقلاب مشاهده می‌شود به شکلی که هم اکنون می‌توان به ساخت یک دستگاه پست ۴۰۰ کیلوولت و ۸ دستگاه پست ۲۳۰ کیلوولت اشاره کرد.

شکل ۴-۶- نمایی از سد شهید شاهچراغی در شهرستان دامغان

آب: امور آبرسانی تا پیش از انقلاب اسلامی توسط شهرداری‌ها به انجام می‌رسید، اما پس از پیروزی انقلاب اسلامی از سال ۱۳۷۱ شرکت آب و فاضلاب به شکل رسمی این خدمات را بر عهده گرفت.

پروژه‌هایی نظیر انتقال آب چشمه روزیه به سمنان و نهضت صرفه جویی آب که در جریان سفر مقام معظم رهبری به استان مطرح شد موجب تهیه طرح‌های متعددی در کمیسیون‌های زیربنایی دولت خدمتگزار شده که از جمله نکات بارز در امور آبرسانی استان است.

مخابرات: با توجه به اینکه ارتباطات از اصول پایدار هر کشوری محسوب می‌شود، شرکت مخابرات استان سمنان نیز در راستای تحقق نظام اسلامی اقدامات شگرفی را به مرحله اجرا رسانده است.

از سوی دیگر با پدید آمدن تلفن همراه در جهان و اقصی نقاط کشور، در استان نیز تعداد تلفن‌های همراه افزایش یافت و تعداد سایت‌های BTS را به ۲۰۵ مورد رسانیده و در ۸۷ روستا دفتر ICT دایر کرده است. مطلب قابل ذکر دیگر به روز کردن اطلاعات با فناوری جدید و استفاده از اینترنت همگانی و افزایش پوشش‌های رسانه‌ای و الکترونیک و ماهواره است.

مسکن: تا سال ۱۳۵۷ در استان سمنان در بخش مسکن نیز رکود کشوری حاکم بوده است؛ لیکن پس از پیروزی انقلاب اسلامی طرح‌های تفضیلی و جامع شهری تهیه و گام‌های مؤثری برداشته شده تا جایی که اکنون با

مساحت ۱۸۴۲۹۰ متر مربع در قالب خانه‌های سازمانی، فرهنگی و هنری، دانشگاهی و آموزشی، بهداشتی و درمانی و مسکن ارزان قیمت به انجام رسیده و اکنون بزرگ‌ترین طرح مسکن انبوه برای اقشار کم درآمد تحت عنوان مسکن مهر در قالب ۱۲۷ پروژه و بالغ بر ۱۰۱۰۵ واحد در دست اجراست.

تعاون: پس از پیروزی انقلاب اسلامی در جهت رشد و گسترش فرهنگ تعاون وزارت تعاون تأسیس و ۲۵ درصد از نقش اقتصاد کشور به این وزارتخانه محول شد که این امر باعث هموار شدن راه فعالیت همگانی در جهت تشکیل تعاونی‌ها شد.

در بخش اتحادیه تعاونی‌ها، در سال ۱۳۵۷ تنها یک مورد و هم اکنون به ۲۰ اتحادیه ارتقا یافته است. یکی از برجسته‌ترین اقدامات دولت اسلامی طرح واگذاری سهام عدالت توسط دولت مهرورز نهم است که تحول بنیادی در تأمین درآمد اقشار کم درآمد جامعه بوده و اکنون ۱۷۹۶۶۸ نفر دارای اوراق این سهام‌اند.

توسعه آموزش

آموزش عالی: از زمانی که اولین مرکز آموزش عالی در شهر سمنان تحت عنوان مدرسه عالی تکنولوژی فعالیت خود را آغاز کرد ۳۶ سال می‌گذرد. این مرکز در سال ۵۳ بنا و به صورت هیئت امنایی اداره می‌شد. اما این مرکز پس از پیروزی انقلاب اسلامی به مدرسه عالی تغییر نام یافته و با گسترش فعالیت‌های خود در سال ۶۷ به مجتمع آموزش عالی سمنان تبدیل شد و در نهایت در سال ۷۲ به شکل چشمگیر و ملموس با افتتاح رشته‌های متعدد مهندسی و تربیت دبیر به دانشگاه سمنان ارتقا یافت. بر همین اساس در دیگر شهرستان‌های استان (شاهرود، دامغان، گرمسار، مهدی شهر) و حتی در برخی از شهرها دانشگاه‌های متعدد اعم از دولتی، پیام نور، آزاد، علمی و کاربردی و... در حال فعالیت‌اند. استان سمنان از حیث نسبت جمعیت به دانشجو دارای رتبه اول کشوری بوده که به ازای هر هشت نفر جمعیت استان یک دانشجو در استان مشغول به تحصیل است.

تا قبل از انقلاب در زمینه‌های پشتیبانی از ایده‌های نو و جدید، مرکز خاصی وجود نداشت و در حال حاضر

شکل ۵-۶- دانشگاه علوم پایه سمنان

۲ پارک علم و فناوری در استان مشغول فعالیت است. از سال ۸۷ تعداد ۵۵۰۰ نفر دانشجوی تحصیلات تکمیلی (کارشناسی ارشد - دکتری حرفه‌ای و تخصصی) در مؤسسات آموزش عالی استان مشغول به تحصیل‌اند که نسبت دانشجویان تحصیلات تکمیلی به کل دانشجویان در این سال حدود ۷/۲ درصد است؛ شایان ذکر است در زمینه پذیرش دانشجویان دوره دکتری تخصصی (PHD) در دو دانشگاه سمنان و صنعتی شاهرود رشد بسیار

خوبی مشاهده می‌شود که تعداد پذیرش بالغ بر ۱۰۰ نفر است.

آموزش و پرورش: از آنجا که علم‌اندوزی به عنوان یکی از ارکان دین مبین اسلام برشمرده می‌شود، نظام جمهوری اسلامی ایران نیز با تأکیدات رهبر کبیر انقلاب اسلامی حضرت امام خمینی (ره) و لزوم تأمین نیروهای متخصص و متعهد کشور در سال‌های آتی از همان ابتدای پیروزی انقلاب اسلامی تأکید خاص بر آموزش و پرورش نونهالان میهن اسلامی‌مان داشته است.

آنچه لازم به ذکر است فعالیت نهضت سوادآموزی در کنار سایر سازمان‌های آموزشی است. این نهاد با آموزش به تمامی اقشار بیسواد در همهٔ سنین به خصوص در نقاط محروم با آماری بیش از ۹۵ درصد دست یافته و حتی در برخی مقاطع سنی مانند ۴۹-۱۰ سال در سال ۸۷ شاهد برگزاری جشن ریشه‌کنی بیسوادی در استان بوده‌ایم.

آموزش فنی و حرفه‌ای: آموزش فنی و حرفه‌ای علاوه بر آموزش، تأمین‌کنندهٔ بخش عظیمی از نیروی کار استان نیز است. در سال ۱۳۵۷ تعداد ۱۴ کارگاه فعال و ۳۲۶۷ کارآموز در استان به ثبت رسیده که هم‌اکنون این رقم به ۷۰ مرکز با تعداد ۶۷۰۷ کارآموز افزایش یافته است.

توسعهٔ گردشگری: حفظ میراث گذشتگان که تا سال ۵۷ تنها شعاری بیش نبوده و دست به غارت این ثروت ملی نیز زده می‌شد، در سال‌های پس از انقلاب اسلامی احیا شده و هر ساله مورد بازدید هزاران نفر از گردشگران داخلی و خارجی قرار می‌گیرد.

استان سمنان در حال حاضر ۶۳۵ بنا و اثر تاریخی، ۴۲۰ اثر تاریخی ثبت شده در فهرست آثار ملی و ۲ موزه را در خود جای داده است.

ارتقای سطح رفاه اجتماعی و فرهنگی

موضوعات فرهنگی: تا پیروزی انقلاب اسلامی استان سمنان فاقد صدا و سیما استانی بوده که به برکت انقلاب اسلامی ضمن بهره‌مندی از شبکه صدا و سیما استانی موارد ذیل هم قابل تأمل است. جدول زیر مقایسه‌ای از وضعیت صدا و سیما در قبل و بعد از انقلاب اسلامی در استان سمنان است.

عنوان	قبل از انقلاب	بعد از انقلاب
فرستنده‌های تلویزیونی	۱	۳۳۴
فرستنده‌های FM	۱	۱۱۸
تعداد دستگاه‌های ماهواره‌ای	-	۸۳

امور کتابخانه‌ها: قبل از انقلاب استان سمنان علی‌رغم پیشینه‌ای قوی در مسائل فرهنگی به‌ویژه فرهنگ

دینی از حداقل‌ها نیز محروم بود که یکی از آن موارد «استفاده و بهره‌مندی آسان از کتاب‌های منتشره» بوده است. سالن‌های ورزشی: توجه به امور مهم و زیربنایی مانند احداث فضاهای ورزشی و تأمین سلامت روحی و جسمی از ویژگی‌های بارز بعد از انقلاب است. فضاهای ورزشی پیش از انقلاب منحصر به ۱۰ سالن و مجموعه ورزشی در استان بوده که این تعداد پس از انقلاب بالغ بر ۲۱۵ مورد شده است. قبل از انقلاب به فضاهای ورزشی روستاها کمتر توجه می‌شده، ولی در حال حاضر صرفاً در سفر مقام معظم رهبری و هیئت دولت بالغ بر ۴۶ واحد ورزشگاهی روستایی احداث شده است. رسیدگی به امور محرومین: یکی از امور مهم که بعد از انقلاب اسلامی در دستور کار قرار گرفت، رسیدگی به امور محرومین و تحت پوشش قرار دادن آنهاست. با عنایت به کم شدن جمعیت روستایی در سال‌های بعد از انقلاب تعداد مراکز بهداشتی و درمانی روستایی نیز رشدی نداشته است. لازم به ذکر است قبل از انقلاب هیچ‌گونه پایگاه بهداشتی و خانه بهداشت در سطح شهرستان‌ها فعالیت نداشته است، اما بعد از انقلاب در سطح شهرستان‌های سمنان، گرمسار، دامغان، و مهدی شهر حدود ۶ پایگاه بهداشتی و ۷۳ خانه بهداشت در سطح روستاها تأسیس شده است.

درس ۱۵ چشم‌انداز آینده استان

چشم‌اندازها، مستقل از دامنه و گستره‌ای که ابعاد مختلف زندگی اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و سیاسی هر کشور را در برمی‌گیرند، همواره افق‌های تازه، نوین و متفاوتی پیش روی برنامه‌ریزان یک کشور می‌کشایند. برای رسیدن به این مهم در ایران نیز همانند سایر کشورهای متمدنی، اقدام به تهیه سند چشم‌انداز گردید.

یکی از مهم‌ترین اهداف در سند چشم‌انداز آینده ایران (افق ۱۴۰۴)، رسیدن به قدرت اول منطقه در تولید ناخالص داخلی و فناوری است. برای قدرت اول شدن باید ویژگی‌هایی داشت از جمله توسعه مبتنی بر علم و دانش، جامعه‌ای برخوردار از امنیت اجتماعی، توزیع متناسب از درآمد و... برای تحقق چنین امری باید قابلیت‌ها و محدودیت‌های استان خود را بشناسیم تا زمینه رشد و توسعه این منطقه از کشور در چشم‌انداز آینده به خوبی روشن شود.

اصلی‌ترین قابلیت‌های توسعه استان

- همجواری با استان‌های بزرگ و مرکز کشور
- برخورداری از ذخایر غنی و متنوع معدنی
- وجود زمین‌های غیر قابل کشت برای توسعه و استقرار صنایع بزرگ
- برخورداری از مراکز آموزش عالی، فنی و حرفه‌ای و...
- دسترسی به بازار مصرف عمده تهران جهت تأمین کالا و خدمات و بالعکس
- برخورداری از تنوع اقلیمی، ذخایر طبیعی، زیست محیطی و جاذبه‌های طبیعی کوهستانی، کویری و تاریخی جهت توسعه فعالیت‌های گردشگری

- توانایی به‌کارگیری انرژی‌های نو و تجدیدپذیر (انرژی خورشیدی و باد)

- برخورداری از پوشش شبکه مخابراتی و قرار گرفتن در کریدور (دالان، مسیر عبور) بین‌المللی فیبر نوری

- برخورداری از انواع مناطق زیست محیطی برای ایجاد مراکز پژوهشی، تحقیقاتی و ژنتیکی

- برخورداری از سطح بالای باسواد

- امکان توسعه کشت محصولات باغی، گلخانه‌ای و صنعت دام و طیور

- عمده‌ترین تنگناها و محدودیت‌های توسعه

- نامناسب بودن منابع آبی از نظر کمی و کیفی

- کمبود ریزش‌های جوی و طولانی بودن دوره خشکسالی

- غیراستاندارد بودن راه‌های اصلی

- پیشروی بیابان و محدودیت شرایط زیستی

- آسیب پذیری شدید سکونتگاه‌های شهری و روستایی در مقابل حوادث طبیعی
- آماده نبودن زیر ساخت‌های شهری برای پذیرش سرریز جمعیت استان‌های همجوار

فعالیت‌های گروهی

شما هم به دو مورد دیگر از محدودیت‌های توسعه استان اشاره کنید.

- با توجه به قابلیت‌ها و تنگناها، اهداف و راهبردهای بلند مدت توسعه استان بر محورهای زیر استوار است:
الف) بخش صنعت و معدن	ب) گردشگری	پ) خدمات برتر
ت) بخش کشاورزی و منابع آب	ث) امور فرهنگی و اجتماعی	ج) آموزش عالی

برای مطالعه

الف) صنعت و معدن

- توسعه صنعتی با توجه به موقعیت مناسب منطقه و همجواری با تهران
 - توسعه و بهره‌برداری از حداکثر ظرفیت‌های موجود معدنی
 - توسعه صنایع شیمیایی، الکترونیک، ماشین‌سازی، غذایی و دارویی
 - نوسازی نرم‌افزاری و سخت‌افزاری صنایع و معادن و بهبود تکنولوژی استخراج مواد معدنی
 - توسعه واحدهای صنعتی کوچک با تأکید بر پیوند با صنایع بزرگ و مادر
- ب) گردشگری
- توسعه بخش گردشگری با تأکید بر اکوتوریسم و حفاظت از میراث تاریخی و طبیعی استان
 - بهره‌گیری مناسب از جاذبه‌های فرهنگی، طبیعی، تاریخی و حیات‌وحش برای توسعه گردشگری در استان
- پ) خدمات برتر
- ارتقای کیفیت و کمیت خدمات برتر و زیرساخت‌های شهری
 - تقویت گمرک و توسعه خدمات بازرگانی
 - توسعه و ارتقای محورهای ارتباطی استان با مناطق شمال و جنوب کشور و تمرکززدایی ارتباطی از تهران
 - ارتقای جایگاه استان در تولید و انتقال انواع انرژی
 - گسترش خدمات بازرگانی نوین با تأکید بر خدمات گمرکی، بانکی، بیمه، حمل و نقل بین‌المللی کالا

ت) کشاورزی و منابع آب

- تأمین آب لازم برای آب شرب، محیط زیست، صنعت و کشاورزی
- توسعه فعالیت‌های کشاورزی خاص در راستای استفاده بهینه از آب و خاک موجود
- انتقال آب از حوزه‌های همجوار شمالی به استان، کنترل و ذخیره‌سازی آب‌های سطحی و زیرزمینی
- توسعه کشت پسته و زیتون در نواحی مرکزی و جنوبی، گردو در شمال، کشت گلخانه‌ای و فعالیت‌های دام و طیور در سطح استان

- توسعه صنایع بسته‌بندی و فرآورده‌های دامی، طیور و آبزیان در استان

ث) امور فرهنگی و اجتماعی

- توسعه و ارتقای زیرساخت‌های ورزشی و نقش ورزش در تأمین سلامت جسمی و روحی افراد و گروه‌های اجتماعی

- توسعه نقش و جایگاه و مشارکت زنان در ابعاد اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و ورزشی در سطح استان

- گسترش و پوشش برنامه‌های صدا و سیما در سطح استان

- ارتقای معرفت دینی، ارزش‌های فرهنگی و ویژگی‌های هویتی استان

- گسترش امکانات فرهنگی و ورزشی در مراکز جمعیتی شهر و روستا

ج) آموزش عالی

- توسعه کمی و کیفی مراکز آموزش فنی و حرفه‌ای، مهارتی و عالی در جهت تأمین نیازهای استان

- ایجاد و توسعه مراکز تحقیقاتی در امور کویرشناسی، فناوری، معدن و صنایع الکترونیک

- گسترش مراکز آموزش عالی علوم پزشکی در مقاطع تحصیلی دکترای تخصصی و فوق تخصصی

- توسعه مراکز آموزش عالی جهت تمرکززدایی دوره‌های کارشناسی از دانشگاه‌های تهران

منابع و مآخذ

- ۱- اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان سمنان، فصلنامه پژوهشی، فرهنگی، هنری، فرهنگ قومس، شماره ۲ و ۳ سال چهارم، سمنان چاپ صادق، سال ۱۳۷۹
- ۲- اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان سمنان، فصلنامه پژوهشی، فرهنگی، هنری، فرهنگ قومس، شماره ۲۷ و ۲۸ سال هشتم، چاپ نقش سایه سال ۱۳۸۵
- ۳- اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان، فصلنامه پژوهشی، فرهنگی، هنری، فرهنگ قومس، شماره ۲۹ و ۳۰، سال نهم، چاپ نقش سایه سال ۱۳۸۴
- ۴- ابوالفدا، تقویم البلدان، تهران، انتشارات بنیاد فرهنگ ایران، سال ۱۳۴۵
- ۵- احسانی، محمدحسین، توان‌شناسی جهانگردی استان سمنان، پایان‌نامه دوره کارشناسی ارشد جغرافیا، گرایش مطالعات ناحیه‌ای، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ۱۳۷۴
- ۶- صدفی، علی‌رضا، امکان‌سنجی توسعه توریسم در شه میرزاد، پایان‌نامه کارشناسی ارشد جغرافیا، گرایش مطالعات ناحیه‌ای، دانشگاه شهید بهشتی تهران، ۱۳۷۳
- ۷- جواهری، محمدحسن، پژوهش شریعتی، پرویز، واژه‌نامه گویش باستانی سمنانی، جلد اول و دوم، سمنان، انتشارات آبرخ، سال ۱۳۸۷
- ۸- دفتر امور اجتماعی و انتخابات استانداری سمنان، بنی‌اسدی، علی، سیمای استان سمنان، جلد اول جغرافیا، تاریخ و جغرافیای تاریخی، سال ۱۳۷۴
- ۹- دفتر امور اجتماعی و انتخابات استانداری سمنان، احسانی، محمدحسین، ابک، عباس، شاه‌حسینی، علی‌رضا و شادپور، حسن، جلد دوم، عشایر و فرهنگ عامه، سال ۱۳۸۱
- ۱۰- دفتر امور اجتماعی و انتخابات استانداری سمنان، در بیگی، محمدرضا، سیمای استان سمنان، جلد سوم مشاهیر و مفاخر فرهنگی قومس، سال ۱۳۷۹
- ۱۱- زنده دل، حسن، مجموعه راهنمای جامع ایرانگردی، شماره ۱۲، تهران، سال ۱۳۷۶
- ۱۲- سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان، فرصت‌های سرمایه‌گذاری در صنعت گردشگری استان سمنان، چاپ نقش سایه سال ۱۳۸۸
- ۱۳- سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان، اطلاعات مردم‌شناسی شهرستان شاهرود، به قلم، حسینی، حمیدرضا، قلی‌پور، فاطمه، سال ۱۳۸۹
- ۱۴- عندلیب سمنانی (گویا)، خسرو، فرهنگ جامع اصطلاحات و ضرب‌المثل‌های سمنانی، سمنان، انتشارات آبرخ، سال

- ۱۵- لسترنج، جغرافیای تاریخی سرزمین خلافت شرقی، ترجمه محمود عرفان، تهران، بنگاه ترجمه و نشر کتاب، سال ۱۳۷۷
- ۱۶- مهدی‌نیا، جعفر، هفت بار اشغال ایران در ۲۳ قرن، جلد اول، تهران، چاپ کاج ۱۳۷۷
- ۱۷- شاه حسینی، علیرضا، رنجبر، عنایت ا... ایل‌ها و عشایر استان سمنان، انتشارات اتحادیه تعاونی‌های عشایری استان سمنان، ۱۳۷۸
- ۱۸- همتی، اسماعیل، سمنان سرزمین گویش‌ها، سمنان، بوستان اندیشه، سال ۱۳۸۶
- 19- <http://www.tebyan-sm>
- 20- <http://www.semnan.ac.ir>
- 21- <http://www.tarikanaeh.com>
- ۲۲- آرشیو سازمان‌ها، ادارات، نهادها و ارگان‌های استان سمنان.

تقدیر و تشکر

از کلیه سازمان‌ها، ادارات، نهادها و عزیزانی که به هر نحو با اعضای گروه تألیف کتاب استان‌شناسی سمنان همکاری داشته‌اند صمیمانه تشکر و قدردانی نموده و به جهت این که ممکن است نامی از قلم بیفتد از ذکر اسامی خودداری می‌کنیم.

معلمان محترم، صاحب نظران، دانش آموزان عزیز و اولیای آنان می توانند نظر اصلاحی خود را در باره مطالب
این کتاب از طریق نامه به نشانی تهران - صندوق پستی ۱۵۸۷۵/۴۸۷۴ - گروه دسی مربوط و یا پیام نگار (Email)
talif@talif.sch.ir ارسال نمایند.

دفتر تألیف کتاب های دسی عمومی متوسطه نظری